

KONSTANTIN PREZBITER, UČENIK Sv. METODIJA

Dr Juraj Pavić

SUMMARIUM: quaestio est usquenunc satis discussa utrum Constantinus Presbyter auctor existat operum quae de S. Methodio tractant, nempe: ZM, PM, SM. — Quoad SM auctor huius articuli iam anno 1936. in hac ephemeride demonstravit Constantinum esse eiusdem auctorem. — Dr. Grivec in »Rasprave« Ljubljana 1950, I, pag 27—58 putat possibile esse Constantinum auctorem quoque de ZM. Notus slavista Rajko Nahtigal Constantinum esse auctorem eiusdem operis putat possibile, auctor vero huius articuli, adhibet s tam internis quam externis criteriis, monstrat re vera Constantinum esse auctorem ZM. Nec alia opera Constantini dicit praetermittenda e contra maximi habenda, utpote momentosa pro conservatione omnium quae a Cyrillo et Methodio posteris transmittenda relicta sunt.

Sveti slavenski učitelji Ćiril i Metodije nisu se godine 863. otputili u Moravsku osamljeni. Povelili su sa sobom više svojih učenika. Jedni su bili Slaveni a drugi Grci, vladajući dobro slavenskim jezikom. Putem im se pridružiše još mnogi iz Koceljeve države, pa onda u samoj Moravskoj, tako da je na koncu njihov broj iznosio oko 200¹.

Ali od velikog mnoštva povijest nam je sačuvala tek nekoliko imena: Gozda, Klementa, Nauma, Angelarija i Savu². Na popisu nema Konstantina a ne spominje se niti među »sedmočislenicima«, koji se slave na 2. nedjelju korizme. Vjerojatno što je u XI ili XII stoljeću u vrijeme pisca legendarne biografije Klementove, koja nam je prikazala sudbinu ovih učenika, ime Konstantinovo bilo zamijenjeno sa imenom njegovu učitelja.

Otkriće Konstantinovo zahvaljujemo K. Kalajdoviću, koji je u svom djelu o Ivanu bugarskom egzarhu³ prvi upozorio na nepoznatog pisca prezbitera Konstantina, učenika sv. Metodija.

Slaveći 1100 godišnjicu djelovanja svete braće, sjetimo se i ovoga njihovog učenika, koji je uz Klementa najviše pridonio, da se baština slavenskih učitelja učvrstila i proširila na balkanskim zemljama.

1. ŽIVOT KONSTANTINOV

O životu učenika Konstantina znamo vrlo malo. Iz Žitija Metodija, gl. V. vidimo da je morao biti jedan od onih pratilaca Metodijevih iz Bizanta »koji bijahu istoga mišljenja«. Po svoj prilici iz slavenske provincije, kojom je nekad upravljao Metodije, oko rijeke Strume, dio današnje Jugoslavije i Bugarske. Bit će da je bio jedan od trojice, koji su primili posvećenje u Rimu 868. god., kad je upravo i poslanstvo kneza Borisa tražilo od pape da mu dade katoličko svećenstvo za Bugarsku (Ž. M. VI).

1) Tunickij N. L.: Materijali dlja istorii žizni i dejalnosti učenikov Ćirila i Metodija, Sergijev Posad 1918., str. 90.

2) Žitije Klimenta, II., XII., XIII.;
Tunickij: 1.c.

3) Kalajdović K.: Joan, ekzarh bolganskij, Moskva 1824, str. 14

Kratice: Ž. Ć. = Žiće Ćirila
Z. M. = Žiće Metodija;
P. M. = Pohvalno slovo Metodija;
S. M. = Služba Metodija;
P. Ć. = Pohvalno slovo Ćirila.

Iza smrti Konstantinova učitelja sv. Metodija 6. IV 885. god., nastala su za njegove učenike teška vremena. Pismo pape Stjepana V. (885—891), iako djelomično falsificirano, dalo je poticaja svim protivnicima sv. braće da mogu radikalno nastupiti protiv njihovih učenika. »Contumaces autem«, veli se tu, »et inoboedientes contentioni et scandalo insistentes post primam et secundam admonitionem si se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiae gremio abici sancimus et, ne una ovis morvida totum gregem contaminet, nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi praecipimus.«⁴

Osim toga, uzrok izгона Metodijevih učenika navodi i Bugarska legenda (Ž. Kl.): neusvajanje *Filioque*. »Ako netko bude pronađen da ne vjeruje kao što vjeruju Franci, taj će im biti predan da čine s njim što hoće«, rekao je Svetopluk (Cap. XI., 33.).⁵

Oni su, dakle, imali biti protjerani iza granice Moravske. Ovakva kazna, kaže s pravom Tunickij, izrasla je iz starorimskog, prava o ignis et aque interdictio.⁶ Sa izgnanikom bilo je zabranjeno imati bilo kakve odnose, ni dati mu jesti i piti, a imutak imao se konfiscirati (Ž. Kl. XIII., XIV.).⁷

Vrijeme izгона učenika iz Moravske teško je utvrditi. J a g i ć misli da je bio između 886 — 893 god., kad se Svetopluk izmirio sa Arnulfom.⁸ Račk i ga određuje u god. 886⁹ Žitije Klimenta govori o velikoj hladnoći (Ž. Kl. XIII., 41.). Uzme li se da je put trajao nekoliko mjeseci onda je izgon njihov morao biti koncem 885. god. ili najkasnije početkom 886. god. Prema T u r n i c k o m sve se svršilo u jednoj godini dana.¹⁰

Učenici su se razbježali u raznim pravcima ali većina ih je krenula prema Bugarskoj. Najuglednijoj među njima kao Gorazda, Klementa, Lavretija, Numa i Angelarija zatvorima izmučiše, opljačkali i po vojnicima prebacili preko Dunava¹¹ na područje između Dunava i Tise. Zacijelo da su tom prigodom propale i njihove knjige. Odavle stigoše u Beograd gdje ih je srdačno primio upravitelj grada Boritokan. On ih je ispratio dalje bugarskom knezu Borisu u njegovu prestonicu P l i s k u (Preslav), na ušću rijeke Tiče u Dunav, nedaleko današnje Varne.¹¹

Boris ih je primio velikom počasti smatrajući njihov dolazak providencijalnim (Ž. Kl. XVI., 48). On je trebao za svoj narod učitelje i vjerovjesnike. Privremeno ih je smjestio na svom dvoru stavivši im na raspolaganje sve kao svojim prvim suradnicima (Ž. Kl. XVI., 48). »Želio je da svaki dan s njima razgovara da čuje o drevnim događajima i životima svetaca i sa njihovih usta očitava ono što se nalazi u sv. Pismu. I bliži njegovi dvorjanici, koji su se odlikovali od ostalih i prvenstvom i bogatstvom, dolazili bi k svecima kao djeca k učiteljima te pitali sve što bi se odnosilo na spasenje i crpući iz tih nepresušnih vrela, sami pili i predavali svojim ukućanima« (Ž. Kl. XVI., 49.).

4) F. Grivec - F. Tomšić: Constantinus et Methodius Thessalonicenses, Fontes Zagreb 1960., str. 77.

5) Tunickij Materijali, str. 102.

6) Tunickij: Sv. Kliment episkop sloveskij, Sergejev Posad 1913., str. 144.

7) Tunickij: Materijali, str. 90.

8) Jagić V.: Entstehungsgeschichte d. Kirchenslav. Sprache, Berlin 1913., str. 96.

9) Rački Fr.: Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Mthoda, slavjenskih apostolov. Zagreb 1857 str. 371.

10) Tunickij: Kliment, str. 154.

11) Tunickij: Materijali, str. 104., 108., 110.

11a) Mihajlov S.: Prvata slav. stolica, Pliska (Slavia antiqua VI. 1957—1959) Warszawa 1959. str. 326—368. meni nepristupačno.

I neki kneževi dostojanstvenici i boljari željeli su da im budu gosti. Tako se Klement i Naum smjestiše uz dozvolu kneževu kod Eskača, a Angelarij kod Časlava, dok knez ne odredi za njih sve što bude potrebno (Ž.Kl. XVI., 5).¹²

Druge mlađe, Nijemci su prodavali židovima kao roblje. Među te spadao je i Konstantin prezbiter učenik Metodijev. Židovi su u ono vrijeme, zbog svoga bogatstva, imali u Moravskoj veliki upliv i bavili se trgovinom robljem.¹³ Roblje su otpremali u Veneciju koja je bila središte ove trgovine a odatle dalje na razne strane.

O prodaji učenika židovima govori nam ne samo Žitije Klementa XI., nego i Žitije Nauma.¹⁴ Stotinu godina kasnije sv. Večeslav je još otkupljivao svećenike prodane u ropstvo.¹⁵

Sa Venecijom podržavali su Grci uvijek žive trgovačke odnose, pa i u vrijeme dolaska slavenskih robova bio je tamo poslanik cara Vasilija, koji ih je otkupio i otposlao u Carigrad. Moglo je to biti negdje oko ljeta 886., jer je Vasilije umro 28. avgusta te godine. Nije vjerojatno, da su svi htjeli poći u Carigrad, nego se neki osobito Panonci uputiše u naše krajeve. Žitije Nauma veli »Tož raselše se ovi v Minsiu, a ovi v Dalmatiju i Dakiju.«¹⁶

Pod jesen stigao je Konstantin sa svojim drugovima u Carigrad. Nasljednik Vasilijev, Lav VI. (886—912), Filozof, zadržao ih neko vrijeme u prestolnici, gdje se nalazila i slavenska škola i gdje je našao nekoliko svoje subraće, što ih je ostavio još sv. Metodije prigodom svoje posjete 881. g. Carigradu (Ž.M. XIII.).

Među tim učenicima bio je i mladi Simeon, sin bugarskog kneza Borisa — Mihajla, koji je 9 godina proživio u Carigradu zajedno s djecom cara Mihajla III. Akademik A. I. Sobolevski misli, da je Konstantin boravio u Solunu.¹⁷ Slijedeće godine 887. napustio je zajedno sa Simeonom bizantsku prijestolnicu i otišao u Bugarsku, nastanivši se u Pliski kod Preslave »na ušću rijeke Tiče«. Tu je našao i svoje drugove Klementa, Angelarija i Nauma, koji se ovamo skloniše iza moravske katastrofe. Simeon je s njima proboravio 6 godina. Kako su dugo ostali ovi posljednji na dvoru Borisovu? Svakako taj boravak nije dugo potrajao. Naum je zadržan u Preslavi, gdje je osnovao samostan sv. Pantelejmona. Klement je postao učiteljem u jugozapadnoj oblasti Kutmičevce, koja je obuhvatala okolinu Soluna do Avlone u Albaniji i na sjeveru do Skoplja, gotovu trećinu kneževstva. Simeon ga je imenovao kasnije biskupom Veike.¹⁸

Iza kratke vladavine svoga brata Vladimira (889—893), preuzeo je u Bugarskoj vlast Simeon. Na mjesto Klementovo u Preslavi bude imenovan učiteljem Konstantin.¹⁹

12) Tun'ckij: Materijali, str. 116., ss.

13) Heyd W.: Histoire du commerce du Levant au Moyen-Age 1., Leipzig 1885., str. 125—128, cit kod Tunickij: Kliment, str. 141.

14) Lavrov P.: Materiali po istorii voznikovenija drevnejšej slavj. p'smenosti. Akad. Nauk SSSR., Leningrad 1930., str. 181.

15) Ašče li že kotorni popin prodan pridet k nemu i on iskupaše. Gruzin V.: Slovansky Svaty Vaclav, Prag 1929., str. 116.

16) Lavrov P.: Materijali str. 184., Tunickij: Sv. Kliment, str. 139. 140.

17) Materialy i Izsedovanja v oblast slav. fil. i arheal. (Sbornik Otd. russ. jazyka i slov., Akad. Nauk, t. 88., No. 3., str. 129.

18) F. Grivec: Konstantin und Method, Lehrer d. Slaven, Wiesbaden 1960., str. 157.

19) Naslov učitelja ne znači samo dužnost poučavanja u užem smislu, nego označava na neki način apostolskog mis'onara ili legata, čija vlast nije bila podvrgnuta biskupskoj. (Grivec — Tomšić: Fontes, str. 169).

Na taj način nastala su u Bugarskoj dva kulturna žarišta: jugoistočno, sa sjedištem u Preslavi (Pliska), Marcianopolis, i na zapadu Devol, Ohrid. Oko Simeona bio je kružok učenika, koji su mnogo prevodili sa grčkog, prerađivali dotadašnje prijevode i kako veli Crnorizac Hrabri, jer Ćiril »njet ustroil dobre«. ²⁰

Tada je uređeno i grčko ustavno pismo za liturgičke potrebe i prerađeno u ćirilicu. Prema ruskom ljetopiscu Nestoru («Povest vremenih let») i njegovom prerađivaču Nikforu te ruskim hronografima, »preloženije svešćenih knjig« pada u god. 6406 od stvorenja svijeta i 77. godinu od sedmog općeg sabora, a 30 god. od pokrštenja Bugara. Izveo ga je navodno sv. Ćiril filozof. Prof. Zlatarski je ustanovio da je to bilo između 1. IX 893. i 15. V 894. godine ²¹. Vidi se, da je učenik Konstantin zamijenjen svojim učiteljem i da je on bio duša ove djelatnosti. ²² G. Iljinski misli, da je Konstantin tu zamijenio glagoljicu ćirilicom. ²³ Svakako ne na svoju ruku. Bio je to diplomatski akt Simeonov. Odgojen u Carigradu, prožet grčkom kulturom ali orijentiran slavenskom mišlju i osjećajima, nastojao je ukloniti grčko pismo i jezik i nadomjestiti ga slavenskim. Već na saboru 893. god. u jesen, uvodi se slavenska Liturgija i hijerarhija. Nije to išlo glatko. Grčka hijerarhija bila je vrlo jaka i u gradu Preslavi stanovao je grčki biskup sa svećenstvom. Trebalo je učiniti Grcima neke ustupke, a taj ustupak bio je uvođenje ćirilice prema grčkom uncijalnom pismu. ²⁴

Mišljenje Iljinskog, da je tom prigodom došlo do sukoba među Simeonom i Klementom, koji da je bio za glagoljicu pak da je morao ostaviti Preslav, ne može se ničim dokazati. ²⁵ Ova zamjena bila je bez ikakvih potresa. Konstantin je i nadalje cijenio glagoljicu, kako dokazuje njegova Azbučna molitva. Prilagođenje grčkog pisma slavenskom jeziku, kaže prof. Grivec, bila je posljedica bugarskih kulturnih odnosa koncem 9. stoljeća. ²⁶

Simeon je uvidio da će slavenski jezik u bogoslužju dobiti čvršću osnovu u ustavnom grčkom pismu nego bi je imao u glagoljici. A i sami učenici sv. braće kroz 16 godina (869—885) vršeci bogoslužje u Moravskoj u latinskom obredu, nisu mogli steći uvjerenje o prevalenciji toga obreda nad njihovim grčkim, koji je tada dosegao bio svoj vrhunac.

Zamjena glagoljice za ćirilicu mogla se dogoditi na ideju samog sv. Metodija poslije njegova boravka u Carigradu (881—882). Inače je teško razumjeti naziv u S.M. »premudrim bukvam obratnik«, ²⁷ (oda 6. strofa 1.).

Konstantin je svoje djelovanje započeo kao prezbiter. Godine 906. vidimo ga kao episkopa, gdje prevodi 4 govora sv. Atanazija protiv arijevac. Slijedeće godine je te govore prepisao Crnorizac Tudor Doksov. ²⁸ Kako je dugo djelovao kao episkop i kad je umro ne može se utvrditi.

20) Lavrov: Materijali, str. 164,

21) Zlatarski V. N.: Istorija na B'lgar. država I., 2, Sof'ja 1927., str. 256., Lavrov: op. cit. str. 172.

22) Ogienko I.: Povstanja azbuky i literat. novi v Slavjan, Zovkva 1938., str. 183.

23) G. Iljinsky: Byzantinosl. III., 1. str. 79—88.

24) Grivec Konstantin u. Metod, 1960, str. 165.

25) Grivec: Konstantin u. Metod, 1960. str. 170.

26) Grivec: Konstantin u. Metod, 1960. str. 178.

27) Lavrov: 1. c. str. 123.

28) Gorsk-Nevostrujev ibid. II., 1., str 3.

2. DJELA NASTALA U MORAVSKOJ

U nijednom od mnogobrojnih ćirilometodskih spomenika nije se ispoljila tolika raznolikost pogleda o njihovom autorstvu, koliko je to slučaj sa Žitijama, Pohvalnim slovima i Službama u čast sv. slavenske braće. Godine 1936. upozorio sam u našoj Bogoslovskoj smotri (str. 59), da je Službu u čast sv. Metodija napisao njegov učenik Konstantin prezbiter, i da bi to otkriće moglo biti od velike važnosti za pronalaženje autora kod drugih spisa. Tom prilikom i malo kasnije²⁹ upozorio sam na neobičnu sličnost Službe Metodiju i Pohvalnog slova (P.M.) i izrazio mišljenje, da bi Konstantin mogao biti i autor P.M. i Ž.M.

Mišljenje o autorstvu Konstantinovu P.M. i Ž.M. prihvatili su i naši ljubljanski slavisti prof. Nahtigal i prof. Grivec, pa je prof. Grivec podvrgnuo opširnoj leksikalnoj analizi P. M. i usporedio ga sa ostalim spisima Konstantinovim³⁰ i došao do slijedećeg zaključka: »Po migljaju prof. R. Nahtigala in po primerjanju Služb s Pohvalo se mi zdi verjetno, da je isti prezbiter Konstantin tudi pisec Pohvale,«³¹ dok prof. Nahtigal piše: »Bolje kakor mnoge druge domneve bi se lahko izrekla tudi ta, da je on (Konstantin) moral biti celo avtor Žitja sv. Metoda.«³² Prof. Grivec sumnja, da je pisac Ž.M. isti koji i Pohvale,³³ a u najnovijem svome njemačkom djelu kaže: »Die Frage nach dem Verfasser der Vita Constantini und Vita Methodi konnte bis jetzt nicht mit Gewissheit beantwortet werden.«³⁴

Već je poznati slavista P. Lavrov, ne znajući za autorstvo S.M. pisao »mi za sada mislimo da će biti bolje uopće ne označavati ovoga ili onoga autora Žitija, skoro takvih znakova nema u samim tekstovima.«³⁵

Iza što je otkriven Konstantin kao pisac S.M. a iza analize P.M. izvedene od strane prof. Grivca, moje je skromno mišljenje, da imade u Ž.M. dovoljno unutarnjih znakova i kriterija po kojima bi se Konstantinu moglo pripisati autorstvo Ž.M. Ti znakovi bi bili:

a) Prigodom kanonizacije nekog svetitelja tražilo se njegovo Žitije, Paneirik ili Pohvalno slovo i Služba (pjesnički kanon). To je obično sastavljao jedan autor. Živi primjer dao je sam sv. Ćiril, koji je prigodom pronalaska moćiju sv. Klementa složio Službu, napisao Žitije i sastavio Pohvalno slovo u čast sv. Klementa. Anastazije bibliotekar pripovijeda nam o tome slijedeće: Sed et duo eius opuscula, praedictam scilicet *brevem historiam* (Žitije) et *sermonem declaratorium* (Pohvalno slovo) unum, ecce a nobis agresti sermone et longe ab illius facundiae claritate distante translata, opimo commento monumentorum eius carptim addenda paternitatis tuae officio, quaeque iudicii tui chilindro polienda committo. Sane rotulum *hymni* (Služba, pjesnički kanon) quae et ad laudem Dei et beati Clementis idem philosophus edidit, idcirco non trastuli... etc.³⁶

29) Orthodoxia u starsl. prijevodu i značenju (Ćirilometod. biblioteka V., Zagreb 1939., str. 6).

30) Pohvala sv. Ćirilu in Metodju (Razprave razv. filol., Slovenska akademija znanosti in umetnosti I., Ljubljana 1950., str. 27–58.

31) *ibid.* str. 51.

32) Nahtigal R.: Rekonstrukcija treh starocerkveno-slovanskih izvornih pesnitev. Razprave filoz. filol. hist. razr I., AZU Ljubljana 1943., str. 148.

33) Pohvala sv. Ćirilu in Metodiju, str. 38.

34) Konstantin u. Metod., str. 251.

35) Lavrov: Kiril ta Metodij, Kijev 1928., str. 94.

36) Grivec —Tomšič: Fontes, str. 65.

Ako je tako učinio sv. Ciril, zašto to ne bi učinio njegov učenik Konstantin, koji piše sam o sebi: Š' stvujon nyne po sledu učitel'u, imeni jeju i delu posledujen.³⁷

b) Žitije Metoda (Ž.M.) napisano je prema govorima sv. Grgura Nazijanskog, osobito prema govoru u čast sv. Atanaziju, i pisac je preuzimao čitave pasuse iz njega, kako je dokazao F. Gnidovec.³⁸ Dapače, prof. Grivcu se čini, da je autor Ž.M. imao na umu usporediti život Metodijev sa životom ovoga »Oca pravovjerja«.³⁹ Konstantin je poznavao djelo sv. Atanazija Contra Arianos, preveo ga na slavenski jezik smatrajući ga najprikladnijim za pobjanjanje Arija i iopatorskih hereza o kojima se govori samo u Ž.M. (Ž.M. I., 33 XVII., 1., XII., 1.). Ovaj prijevod na žalost nije još izdat⁴⁰ a valjalo bi ga usporediti sa Ž.M.

Isto tako u Cod. 117 iz XIV. stolj. biv. moskovske sinodalne biblioteke nalazi se slavenski prijevod govora sv. Grgura Bogoslova a na fol. 177 i govor o sv. Atanaziju. Nakon usporedbe ovih prijevoda sa Ž.M. moglo bi se sa sigurnošću ustanoviti u kojoj se je mjeri Konstantin unesao u ove prijevode u Ž.M.

c) No i u današnjem sustavu Ž.M. postoji neobična sličnost, dapače doslovna upotreba pojedinih riječi i cijelih rečenica u Ž.M., S.M. i P.M., tako da sačinjavaju jednu misaonu cjelinu, i ukazuju na istog autora.

Žitije Metodija (Ž.M.) : u 1. poglavlju Ž.M. »zapovijed zapovjedavšu mu iskusnu«, nalazi se u istom obliku i u P.M. »zapovjed davši iskusnu«.⁴¹ Samo što se u prvom slučaju govori o Bogu u raju, a u drugom riječ je o Kristu. Žitije M.I., »u svakoj godini i vremenu izabra (Bog) muževe i pokaza ljudima njihova djela i borbu, da bi ih nasljedovali i sve dobro potakli«, odgovara P.M.: »u svake godine i vremena izabra (Bog) muževe i pokaza njihova djela i borbe ljudima da bi ih nasljedovali i život vječni našli.«⁴² Ž.M. »I otišavši na Olimp, gdje žive sveti oci« odgovara: »U pustinji izvoli živjeti sa svetim ocima, Preslavni« (S.M. oda 1. strofa 2 P.M. »Nepokolebivi stupovi osnovani na tvrdom kamenu vjere« — u Službi: »Na kamenu vjere tvoje utvrdio si noge tvoje, blaženiče« (Oda 7 strofa 2).

Ž.M.I.: »Mojsije s Aronom među svećenicima Božjim, Bog Faraonov bio je nazvan, i mučio je Egipat, izveo je Božji narod danju svijetlim oblakom a noću ognjenim stubom. I probio je more i predoše po suhom, a Egipćane potopi. I u bezvodnoj pustinji napojio je ljudstvo vodom i nasitio anđeoskim kruhom i pticama. I kad je govorio s Bogom lice u lice, koliko je čovjeku moguće s Bogom govoriti, ljudima je dao zakon Božjim prstom napisan.«

P.M.: »Mojsije također s Aronom, među svećenicima Božjim, Bog Faraonov nazvan, mučivši Egipat različitim mukama, Božje ljude iz ropstva njihova izvede, danju stupom oblačnim, a noću stupom ognjenim i razdijelivši more, po suhu povede u pustinju, a protivnike potopi u bezdanu, u bezvodnoj pustinji ih napoji probivši kamen, i kruhom anđeoskim nasiti, i primivši zakon od Boga napisan Božjim prstom na kamenim pločama, predade ljudima na čuvanje i izvršavanje.«⁴³ Ono što je u P.M. rekao opširnije sažeo je Konstantin u 8 odi 2. strofe.

37) Nahtigal R.: Rekonstrukcija, str. 73.

38) Gnidovec F.: Vpliv sv. Gregorje Naz. na sv. Cirila in Metodija ta na njuni Žitji, Ljubljana 1942.

39) Acta Acad. Velehrad, XVII., 13.

40) Cod. 111. biv. synod. fol. 212v, Gorski — Nevostrujev: Opisanije, II., 2., str. 3.

41) Lavrov: Materijali, str. 68., 79.

42) Lavrov: ibid.

43) Lavrov: Materijali str. 68., 82.

U S.M. veliča pisac svoga učitelja: »Arhijerej si bio po činu Aronovu žrtvujući, blaženi, jaganjca svojim svetim rukama dijeleći vjernicima.«⁴⁴ U Učitelj. evangeliju u 21. govoru, veli Konstantin: »dajte mi ploče vaših srdaca da napišem ploče prstom Božjim Zlatoustova učenja.«⁴⁵

Ž. M. IV. govori o posvećenju Metodija za nadbiskupa: »Vidjevši car i patrijarh njegovu dobru borbu na Božjem putu, silili su ga da ga posvete za nadbiskupa na časno mjesto gdje je potreba za takvim mužem.« U Ž.M. navodi pismo pape Hadrijana sa nepunom intitulacijom: »episkop i sluga Božji«. U P.M. ima puni naslov: »Andrijan, episkop, sluga svim slugama Božjim«, ali je sadržaj pisma skraćen. U Panegiriku, naime, nije bilo ni potrebno navoditi čitavo pismo.

O posvećenju Metodijevom za panonski prestol svetog Andonika, govori jednako P. M. kao i S. M.⁴⁶ Tako Ž. M. VIII.: »primio ga je Kocelj s velikom čašću i opet da poslao k apostoliku i dvadeset muževa, čestite ljude, da bi ga posvetio za biskupa u Panoniju na prestol sv. Andronika jednoga između sedamnaestorice učenika.« U P.M. o tome veli: »Posvetivši pak prečasnoga i blagočasnoga Metodija za nadbiskupa na prestol sv. Andronika apostola, u Panoniju (jednoga) od sedamnaestorice.« A u S.M. kaže: »Javio si se, slavni, pravi nasljednik slavnoga Andronika Ukrasujući prestol svete panonske crkve, mudri.«

O širenju prave nauke i pobijanju hereza u ž.M. IX.: »Sa surim ljudima sam raspravljao«, a u S.M.: »sveti spor o sv. Trojstvu.«⁴⁷ U Ž.M. XVII. veli: »Izbavi svoje učenike od svake napasti i širi pravi nauk a hereze progoni«, a u S.M.: »Sveto vaše stado koje vodi po tuđoj zemlji sačuvavši.«

O apostolskom djelovanju Metodijevu imamo u Ž.M. II.: »jednima (tj. sv. ocima) je bio jednak, od drugih pak veći, radinošću nadvisujući riječite, a riječitošću radine. Sve je naime nasljedovao, sliku svih na sebi je pokazivao.« U P.M. veli skoro doslovno isto: »Sve je nasljedovao, svih je sliku na sebi ponio, jednim je bio jednak, od drugih manji, a druge nadvisujući dostojanstvom, krijepošću i djelom.«⁴⁸ U Ž.M. II. ima: »Radi našega naroda (slavenstog) o kome se nitko nije brinuo . . . podigao je našega učitelja«, a u Učitelj. evangeliju 47. također: »nego i slavenski rod najmanji pogažen svima.«⁴⁹

Nakon svega ovoga, ne može se čovjek ukloniti logičnom zaključku: *ako je Konstantin pisac S.M. i P.M., da nije ujedno i autor Ž.M.*

Ž.M. i P.M. pisao je Konstantin u Moravskoj, što valja zaključiti iz činjenice da pisac prešućuje neugodne događaje kao što je hapšenje Metodijevo, nečasnu ulogu Svetoplukovu, dapače spominje i neki blagoslov, koji bi Metodije imao bio podijeliti Svetopluku.⁵⁰ Pisao je na brzinu, predosjećajući burna vremena,⁵¹ glagoljicom, nedugo iza smrti sv. Metodija, negdje ljeta 885. Poznavao je Ž.Č. i zato ne ponavlja ono što je već tamo rečeno, a poznavao je i Pohvalu u čast sv. Ćirila (P.Č.).

44) Lavrov: Materijali, str. 127.

45) Jagić V.: Propovjedi Konstantina prezbitera bugarskog po starosrpskom rukopisu 13 vieka (Starine Jug. Akad. V., 1873., str. 32).

46) Lavrov: Materijali, str. 74., 85., 125.

47) Lavrov: Materijali, str. 75., 127.

48) Lavrov: Materijali, str. 70., 86.

49) Antonij: Iz istorii hrist. propovedi, Petrograd 1895., 231.

50) Hauptman Lj.: Uloga Velikomoravske države u slavensko njemačkoj borbi za Podunavlje (Rad JAZU, knjiga 243), Zagreb 1932., str. 227.

51) Ž. M. XVII.: »Izbavlei ot vssekoja napasti učeniky svoja«.

Konstantinov odnos prema Rimu bio je vrlo srdačan, jer su uspomene na dobročinstva a prema njegovim učiteljima još svježije.⁵²

3. DJELO NASTALO U CARIGRADU

Služba u čast sv. Metodiju.

Spomenuli smo da je Konstantin mogao stići u Carigrad pod konac 886 god. U Carigradu je u ono vrijeme postojala slavenska škola, tamo su boravili učenici što ih je ostavio sv. Metodije. Bavili su se književnim radom prepisivanjem, prijevodima i samostalnim sastavima.⁵³ Odavle su kasnije i učenici sv. braće dobivali grčke originale potrebne za prijevode.

Žarki patriota i Slaven, Konstantin je dao izražaja svome rodoljublju a ujedno i velikoj boli nad sudbinom koja ga zadesila u službi Metodijevoj, učitelja sv. Metodija. Odmah polije svoga dolaska, ne znajući za sudbinu svojih drugova kuda lutaju, a sjećajući se na dan smrti svoga učitelja, ispjevao je:

*Tebe, blaženiče, opijeva zemlja Moravska
Imajući časno Tvoje tijelo
I Panonska, svetitelju, tobom prosvijetljena
I narod njihov sakupivši se
Slave Tvoju uspomenu.*

(Pj. 9. strofa 1.)

*Sačuvavši sveto vaše stado koje hodi
po zemlji tuđoj*

(Pj. 9. strofa 2.)

Služba je morala biti ispjevana u proljeće 887. god. u Carigradu, jer inače ne bi bio napisao »Po zemlji stranoj«, jer Bugarska to nikako nije bila. Biograf Nauma govori za ostale učenike: »ovyi v BugarSKU zemlju prišedše s velikoju čstju pokoj priješa.«⁵⁴ Pa i Bogorodičen 6. pjesme, »Našega carja« nad barbarima, govori da je pjesnik pjevao u Bizantu.

Konstantin se zagledao na suvremeno bizantsko ritmičko pjesništvo i upotrebio izosilabizam i akrostih. Prepisivači kasnijih vremena zaboravili su i na izosilabizam i na akrostih. Što više akrostiha ne nalazimo više ni u južnih ni sjevernih Slavena, sve do početka XV. stoljeća, kad ga upotrebljava Konstantin Kostenički i Pahomije Srbin.⁵⁵

I akrostih Službe Metodijeve došao je do nas u iskvarenom obliku. On u svim rukopisima glasi:

Dobo Metodit ptje Konstantin.

52) Murko M.: Geschichte d. alt. südsl. Literaturen, Leipzig 1908. str. 61.

53) Tunickij: Kliment, str. 246.

54) Lavrov: ibid. str. 181.

55) Karskij E. Th.: OčerK slav Kiril. paleografii, Warszawa 1901., str. 255.

Ja sam u svojoj radnji u Bogosl. smotri, vodeći računa o pravilima grčkog akrostiha, pročitao:

*Dob(rag)o Metodia p(o)jet Konstantin.*⁵⁶

4. DJELA NASTALA U BUGARSKOJ

Bivši mosk. Sinod. rukopis br. 163. iz XII stolj. imade u fol. 1—264. tri spisa, koje A. Gorski i N. Nevostrujev pripisuju Konstantinu prezbiteru.⁵⁷ Mol. 11-237. sadrži *Učiteljnoe evangelie*, fol. 237 -261., *Skazanie Cerkovnoe*, a fol. 261—264. *Istoriskii za Boga v kratce*.

Prvo djelo, *Učiteljnoe evangelie*, privuklo je na sebe veliku pažnju slavista kao što su V. Jagić,⁵⁸ A. Sobolevski,⁵⁹ A. Mihajlov,⁶⁰ J. Trifonov⁶¹ itd.

Drugo djelo, *Skazanie cerkovnoe*, obradio je s filološke strane. P. L. Lavrov,⁶² dok je treće djelo, *Istorikii*, izdao povjesničar Zlatarski.⁶³

Prema istraživanjima V. Zlatarskog, *Istorikii* je napisano zajedno s Učit. evangelijem 894. god., prema grčkim vrelima, i smješteno iza ovoga.⁶⁴ Odgovara grčkom djelu Historike syn Theo syntomos. Djelce ima svega 7 stranica. Imala bi to biti pashalna kronika patrijarha Nikifora. Konstantin je ovim djelcem htio slavenskom svijetu podati priručnik svjetske historije.⁶⁵ Prema mišljenju Mihajlova, *Istorikii* ne pripada Konstantinu, jer stoje bez veze s prvim djelima. One su mogle biti i kasnije uvrštene u Kodeks.⁶⁶

a) *Učiteljnoe evangelie*.

Najstariji je zbornik propovijedi na slavenskom jeziku, za 51 nedjelju u godini. Pedeset od njih su grčki prijevod, a samo je jedna originalna. Započinju sa Uskrsom a završavaju sa Cvijetnom nedjeljom.

Svaka propovijed dijeli se na tri dijela: uvod, tumačenje liturgijske perikope i završetak. Uvod u propovijed i završetak jesu originalni i zbog toga nisu bez značenja za suvremene prilike u kojima je Konstantin živio. Kod to-

56) Staroslavenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija njegov autor (Bogosl. smotra XXIV., 59., Zagreb 1936.) Dvije godine iza mene čitao je ovaj akrostih D. Kostić: »Dobro Metodi, te poje Konstantin« (Byzantinoslavica VII (1938) str. 203). Dok sam ja nastojao sačuvati pravilnost akrostiha (da se u nj ne uvlače ni dva razna slova niti koji izbacuje) Dr. Kostić nastoji sačuvati izosilabizam bez obzira na akrostih. No iz jednog i drugog je vidljivo da je S. M. napisao Konstantin.

57) Opisane slav. rukopisej Moskovskoj Sinod. Biblioteki II., 2. str. 409., Moskva 1859.

58) Propovjedi Konstantina prezbitera bugarskog po starosrpskom rukop. su 13. v. (Starine Jug. Akad. V. (1873) 28—42).

59) Episkop Konstantin, Sbornik za nastavu umotvorenija XVIII., (1901), str 68—73. K istorii drev. slav. propovijedi Russ. fil. vjesnik 48 (1901).

60) Zаметки о времени происхожденія Учѣлнago евангеліа Константина (Sbornik staty v čast akad. S. Sobolevskoga, Lenjingrad 1928., str. 459—465).

61) Beležki vrhu Učit. evangelie na episkopa Konstantina (Sbornik Zlatarski, Sofija 1925., str. 459—479).

62) Zapiski imp. Novoross. univerziteta, Odesa 1899.

63) Najstarijat istor. trud v staroblg. knižnina (Sbornik Akad. Nauk ist. fil. XXII., 132—182., Sofija 1923).

64) l. c. 181.

65) Vaillant A.: Les dates dans la chronologie de Constantin le prêtre (Byz. slav. IX (1948), str. 186—191).

66) Zаметки str. 464.

ga poslužio se bizantinskim katenama,⁶⁷ koje su sadržavale skraćene propovijedi crkvenih otaca IV. stoljeća. To su bila tumačenja sv. Ivana Zlatoustoga, sv. Ćirila Aleksandrijskog, Izidora Peluziota i drugih. Osobito je Konstantin zagrijan za sv. Ivana Zlatoustog, za koga kaže da se nisu s njime obogatili samo Grci nego je potrebno da se obogati i slavenski rod: »mnimy popran byst vsemi.« XYII.⁶⁸

Neke od ovih katena, kojima se služio Konstantin, objelodanio je I. A. Cramer⁶⁹, a kasnije, paralelno sa propovijedima, izdavalac propovijedi arhiepiskop Antonije⁷⁰.

Stavljajući postanak propovijedi u 898 god. Smolenski misli da su napisane u Moravskoj oko 880—881 god.⁷¹ A. Mihajlov, pak smatra god. 897. kao najvjerojatniju kad je loženo Učiteljnoe evangelie,⁷² dok prema istraživanjima J. Trifonova, propovijedi su držane u nedjelje između 889—893 god. negdje u Bugarskoj, a onda su sabrane u jedan zbornik određen za štivo.⁷⁴

Svoje propovijedi Konstantin je napisao na molbu brata Nauma, kako sam veli u Prologu: »I ja grešni Konstantin prisiljen sam bio na to tvojim prošnjama brate Naume («Az umalennyi Konstantin ubezen byv na se tvoimi prošnii, brate Naume«).⁷⁵ Ali Konstantin nije bio jednostavan kompilator, nego je unosio svoje vlastite misli i osjećaje, te je preinačivao, ispuštao i dodavao. Mjestimice ima među propovijedima i teških dogmatskih pitanja. Na pr. u propovijedi 51.: »i kad vidiš ruku pruženu biskupa ili svećenika ne misli da taj pretvara predloženo, nego ruku samoga Krista, koji je dao moć i rekao učenicima i apostolima svojim »primite i jedite i pijte, ovo je tijelo i krv moja, koje se lomi i prolijeva za vas za otpuštanje grijeha« ... ne možemo svjesni svojih grijeha pristupiti k stolu ovom, da grijeh sebi ne jedemo i pijemo itd.⁷⁶

Konstantin je bio dvorski propovjednik. Njegove propovijedi pretpostavljaju prosvijetljeniju i u kršćansko upućeniju publiku. Pozivlje se često na sv. Ivana Zlatoustoga, koji je morao biti slušačima poznat,⁷⁷ ispričavajući se što ga mora skraćivati. Svoje slušače naslovljuje sa braćo i oci, ili oci, braćo, sinovi, drugovi ili sveti zbore.⁷⁸ On je želio da se njegove propovijedi razumiju i zato je nastojao biti shvatljiv i razumljiv. Njegovo izražavanje je često pjesničko (36., 51.). Poznavajući djela sv. Grgura Nazijanskoga svoje propovijedi zapo-

67) Katene su florilegia sastavljena iz raznih propovjednika. Vidi: H. Beck: Kirche u. theol. Literatur im byzant. Reiche, München 1959., str. 413.

68) Antonij: Izled. ist. hrist. prop., str. 231.

69) Catenae graecae, patrum in Novum Testamentum. Oxoniae, 1840—1844. U prva dva sveska sadržane su katene na evandelja.

70) Najprije u Pravosl. Sobesednik g. 1882—1885. Kazan, a onda drugo izdanje: Iz istorii Hristijanskoj propovedi, S. Peterburg 1895., str. 137—271.

71) str. 140.

72) K vorposu o vremeni i meste napisanija Učit. evang., Serg'jev Posad, 1915., str. 11.

73) Zametki o vremeni proishozhdenija Učit. evang. (Sbornik Sobolevski) Lenjingrad 1928., str. 465.

74) Beležki vrhu Učit. evang. na episk. Konstantin (Zbornik Zlatarski) Sofija 1928., str. 468.

75) Antonij, 162., Lavrov: Kiril ta Metodij str. 194.

76) Antonij: Iz istorii, str. 260.

77) Propovijed: 7. 9., 10., 15., 21., 23., 25., 26., 41. i 48.

78) Prop. 15., 49. i 50.

činje citatom iz sv. Grgura: »Dobro jest ot Boga načinati i do Boga končati, jakože reče otec bogoslov Grigor.«⁷⁹

I Bugarska legenda govori o propovijedima održanim boljarima (XIV., 49).⁸⁰ To su bili oni »koji su se nalazili oko kneza a odlikovali su se rodom i bogatstvom kao na pr. Eskač, Časlav, Doksov, Tudor, Dometa itd.« Bugarska država bila je uređena aristokratski. S knezom upravljalo je 6 odličnijih boljara.⁸¹ Bez toga bi bilo teško razumjeti Konstantinovu pouku o praštanju robovima i slobodnjacima (15).⁸²

Svoju pastoralnu revnost pokazivao je Konstantin propovijedajući svake nedjeje: »po vse nedele k vam beseduja n ne ostanuse dondeže dobreše budete,«⁸³

Prema filološkim istraživanjima što ih je proveo Mihajlov, Konstantin je prevodio pod uplivom glagoljskih tvektova.⁸⁴

Pred propovijed stavio je *Azbučnu molitvu* i *Proglas sv. evanđelja*. Pošto prva propovijed nema uvoda, Trifonov misli da je Proglas bio uvod u prvu propovijed a kasnije dijeljen i stavljen kao predgovor čitavom evanđelju.⁸⁵

Azbučna molitva složena je po pravilima bizantskog ritmičkog pjesništva u dvanaestercu sa cezurom iza petog i sedmog sloga, a po uzoru alfabetne pjesme sv. Grgura Nazijanskoga. Imade u svemu 40 stihova⁸⁶

b) *Proglas sv. evanđelju*

Sadrži 110 stihova u formi dvanaesterca sa cezurom iza petog ili sedmog sloga kao i *Azbučna molitva*.

Mnogima zadaje poteškoća natpis: »Blaženoga učitelja našega Konstantina *filozova slovo*«, pa drže da mu je autor sv. Ćiril. Pitanje još nije riješeno ali R. Nahtigal, koji je izvršio rekonstrukciju teksta i priredio njegovo kritičko izdanje,⁸⁷ smatra da bi ipak autorom mogao biti Konstantin prezbiter, zbog slabe raširenosti samog Proglasa a da ga je sastavio u Moravskoj prije P.M. Leksikalnom usporedbom Proglasa sa propovijedima Konstantinovima, držim da bi se pitanje moglo riješiti u prilog Konstantina prezbitera.

Učiteljnoe evangelie bilo je vrlo rašireno u slavenskom svijetu, o čemu svjedoči veći broj rukopisa u kojima su nam se sačuvali.⁸⁸ Biv. moskovski Sinodalni br. 163 je najpotpuniji i najbliže originalu.

Prepisivači kasnijih vremena izostavljali su jedan ili drugi traktat pa su se najviše ograničavali na propovijedi. Često puta mijenjali su i nadopunjavali tekst, kako se vidi usporedbom pojedinih kodeksa. Na pr. uvod u 38. i 46. propovijed je drukčiji u bečkom i petrogradskom nego u sinodskom rukopisu. Tokom vremena njihov je autor otišao u zaborav.

79) Lavrov: Kiril ta Metodi, str. 193.

80) Tunckij: Materijali, str. 117.

81) K. Jireček: Istorija Bugarske, str. 164.

82) Antonij: str. 237.

83) Gorski-Nevostrujev: Opisanie II., 2. str. 427.

84) Drevnosti 109.

85) Trifonov: Beležki vrhu Učit. evangelie na episkopa Konstantina Sbornik Zlataarski 1925, str. 475.

86) Nahtigal: Rekonstrukcija, str. 53.

87) Nahtigal: Rekonstrukcija ibid.

88) Mosk. sinod. 262. iz XIII. stolj. Gorski-Nevostrujev: Opisanie II., 2. Petrogradski 32., iz XIV. Jagić: Starine, V., 29., Sobolevski: 373, XIV. Opisanie rukopisej Kazan. Bibliot., Kazan 1875., Bečki Cod. slav. 12. XIV.; Mihajlov: Drevnosti 82.

Od Konstantinovich propovijedi izdano je u cijelosti do sada svega 31, i to od Antonija V adkovskg 19,⁸⁹ i od prof. Mihajlova 10.⁹³ Naš Jagić saopćio je nekoliko fragmenata iz 6 neobjavljenih propovijedi i dvije u cijelosti (28., i 42.)⁹¹ koje je ponovno izdao Antonij.⁹² Ostalo je neizdano.

c) *Spis sv. Atanazija Contra Arianos*

Nalazi se u slavenskom prijevodu sadrži Cod. Synod. Slav. 111. fol. 212 „, vrlo važan i za utvrđenje kronologije Konstantinovich spisa. »Ove blagočestive knjige nazvane Atanazij, prevedene iz grčkog na slavenski jezik biskup Konstantin, učenik Metodijev, nadbiskupa Moravskog, po nalogu našega bugarskog kneza Simeona, godine od početka svijeta 6.414 (906), indiktiona 10. Napisa ih pak Tudor crnorizac (redovnik) Doksov, na zapovijed istoga kneza na ušću Tiče, godine 6.415. (907), indikta 14., gdje je po istom knezu sagrađena sveta zlatna nova crkva. U ovo pak ljeto umre sluga Božji ovoga kneza otac,⁹³ gospodar naš Knez bugarski imenom Boris, kršćansko mu ime Mihajlo... Ovaj pak Boris pokrstio je Bugare u god. »ethi vehti«. Prema Zlatarskom to je u starobugarskom 864.

To se slaže u svemu što Konstantin kaže u Azbučnoj molitvi: »i 30 godina je sada što se sve slavensko pleme pokrstilo.«⁹⁴ Prema Vaillant-u proizlazi da je Učiteljnoe evangelie napisano god. 894.⁹⁵

d) *Skazanie cerkovnoe.*

Skazanie cerkovnoe je prijevod komentara sv. Germana pod naslovom *Istoria ekklesiastike kai mystike theoria*,⁹⁶ učinjen u početku X. stoljeća.

Komentar sv. Germana (635—735) je uz Mystagogiju sv. Maksima najvažnije dje za povijest bizantske liturgije. Anastazija bibliotekar preveo ga na latinski jezik kad je bio poklisar u Carigradu (869—870). Germanov komentar s prijevodom Anastazijevim, izdao je D. Nilo Borgia.⁹⁷ Djelo sadrži 63 poglavlja, od kojih je 55—57., 61., i 62. uzeto iz Maksima Konfesorove Mystagogije.

Konstan prezbiter smatrao je potrebnim da prevede Komentar na slavenski jezik, da bi tako prvi slavenski vjernici imali liturgijski riručnik. Ruski liturgista N. Krasnoselcev, izdao je ovaj prijevod prema Cod. synod. slav. 163. fol. 237—261. iz XII. stolj. i sa grčkim tekstom iz bivšeg Cod. synod. gr. 327. fol. 258.⁹⁸

89) Antonij: Iz istorii hrist. propovedi, Spt. 1895.

90) Mihajlov: Drevnosti I., Moskva 1895., str. 111—133. Izdao ih je po rukopisu Cod. slav. 12. fol. 166. bečke dvorske biblioteke iz XIV. stolj. Tumačenja su to po sv. Ivanu Zlatoustom, Propovijed 2., 7., 9., 10., 15., 26., 27., 29., 30. i 44.

91) Jagić: Starine V.,⁹⁴

92) Antonij: I. c. str. 201. i 224.

93) Lavrov: Kiril ta Metodij, str. 193, Gorski-Nevostrujev: Opisanje II., 2., str. 33.

94) Nahtigal: Rekonstrukcija, str. 57.

95) Vaillanta: Chronologie de Constantin le Prêtre, Byzantinoslav. IX. 1948), str. 189. ss.

96) Migne: Patrologia Graeca 98. xol. 383—454.

97) D. Nilo Borgia: Il Commentario liturgicae di S. Germani patriaco Constant. e versione latine di Anastasio Bibliotecario, Grottaferrata 1912.

98) N. Krasnoselcev: Svedenija o nekotorih liturg. rukopisjah vatic. biblioteki, Kazan 1885., str. 323—370. R Nahtigal je pogrešno naveo Materijaly itd. (Rasprave Ljublj. Akad. I. 1943.), str. 45.

Na veliku filološku važnost upozorio je P. Lavrov.⁹⁹ On je mišljenja da je pisan glagoljicom.¹⁰⁰

Konstantin se služio grčkim predloškom kojim se služio i Anastazije. No taj Germanov tekst bio je već za vremena Anastazija interpoliran. Na mnogo mjesta poredak gradiva je drukčiji, logičniji nego li kod Germana i Anastazija. Tako na pr. fol. 243: »Analav že skazujet vzdvigšengo krsta obraz i veruju ukrašena ukreplentisen nosenščju ščit vere nemže vzmožet vsen strely neprijenzniny raždženyja ugasiti i šlem (sp(a)sinju, temže i praprud nami dugami i belami i krsty ukrašen jest za istekšuju ot rebra g(ospod)-nen krv i vodu prijatmeč d(u)hovnyi ježe jest slovo božie.«¹⁰¹

Ovoga teksta nema u Germana.

Slično i fol. 252,¹⁰² a takvih slučajeva imade i više. Koji puta donosi tekst koga nema ni German ni Anastazije. Na pr. fol. 259.: »Syn bo božii jako č(e)lovk vplitisen, jako telc požrese, jako lv zleg pospa i jako orl vznesesen i jest odesnuju prestola veličstviya v višniih s prietoju jegu pltju ne prelož božstva svojega.«¹⁰³

Sto je najzanimljivije, Konstantin je izostavio najglavniji dio liturgije, čitavi liturgijski kanon od »Svet, svet« pa sve do podizanja »jedini sveti, jedini Gospod«. Svoj Komentar završio je tumačenjem sv. pričesti. Uzme li se se da je Istorija Germanova bila u Bizantu mnogo puta prepisivana i interpolirana, Konstantinov prijevod mogao bi mnogo doprinijeti k utvrđivanju Germanova originala.

* * *

Konstantin prezbiter je originalni interpretator ćirilometodske baštine a to je: univerzalno vjersko i nacionalno jedinstvo slavenskog svijeta te njegov slavenski liturgijski jezik. Ta misao provijava kroz njegovo Ž.M.-a napose kroz pjesničke spise. Nijedan od učenika sv. braće nije to tako jasno izrazio u svojoj književnoj ostavštini.

Konstantin je prvi i originalni slavenski historiograf. On je poznavao u tančine život i djelovanje svoga učitelja i svu njegovu borbu u misionarskom radu. Ovu je borbu vjerno opisao i potkrijepio dokumentima imajući pri ruci arhiv svoga učitelja. U njemu nema ništa legendarnog. Kroz Ž.M. kipi sočnost i toplota mladenačkih dana jednoga naroda.

Konstantin je prvi pružio slavenskom svećenstvu propovjednički priručnik za sve nedjelje u godini, koji, ako i nije originalan po sadržaju, originalan je po svom planu, izvedbi i svrsi. On je suvremenu grčku homiliju presadio na slavensko tlo kao najefikasniji način za širenje riječi Božje.

Konstantin je prvi slavenski pjesnik, čiji nam je pjesnički talenat došao do izražaja u Azbučnoj molitvi, Proglasu na evanđelja i Službi u čast učitelja Metodija. Tu se ogleda poznavanje grčkog ritm. pjesništva. On je bio prvi koji je ovo pjesništvo uveo u slavensku književnost.

99) Lavrov: Značenie slav. tekstov izdannyh I. Th. Krasnoselcovim, Zapiski imper. Novoross. Univerz'teta, Odessa 1899.

100) Lavrov: Kiril ta Metod', str.195.

101) N. Krasnoselcev: Svedenija, 1c. 336., Borgia 18.

102) N. Krasnoselcev: Svedenije, 1c. 340., Borgia 19.

103) N. Krasnoselcev: Svedenija, 1c. 367., Borgia

Konstantin je preko liturgijskog prijevoda sv. Germana uznastojao da prvi slavenski vjernici upoznaju i shvate liturgijske obrede, zato je on i prvi slavenski liturgista.

Dok se baština sv. braće širila na istočnom Balkanu, u Bugarskoj i Srbiji iz dva žarišta potpomognuta dvjema najjačim faktorima: crkvom i državom, na zapadu u hrvatskim krajevima morala se ta baština osloniti sama na sebe, na samosvijest i moć hrvatskog puka.